

DEVELOPMENT OF CONTEXT COMPETENCES IN PRE-SCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION THROUGH PROVIDING THE RIGHT TO GAME IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Elena Petkova

“Prof. D-r. Assen Zlatarov” University Burgas, Bulgaria, el_petkova@abv.bg

Abstract: Through the free, emancipated by the adult game during the classical childhood, skills for constructive personal behavior in a social environment, understood as context competencies, are built. At present, the current legal basis, by which the competencies (knowledge, skills, relationships) required at the end of each age period are written down / determined, consists of the Pre-School and School Education Act of 2015 (PSSEA) and the hereto belonging Ordinance (Standard) on Civil, Health, Environmental and Intercultural Education (OCHEIE). According to these documents, the personal realization of each child in the educational institution is considered as a consequence of the unity between the activities of education, training and socialization in the conditions of kindergarten and elementary school.

The satisfaction of the children's needs for emotional co-experience and communication through gaming activity in the conditions of kindergarten and school is the duty of the educator. The right to play is justified in Art. 31 para. 1 of the UN Convention on the Rights of the Child and Bulgarian children and primary teachers are professionally competent in their commitments to provide gaming resources in educational institutions. The diagnosis of specific context competences, developed through the game, that are met in the Standard on Civil, Health, Environmental and Intercultural Education is an activity, that is important for the proper social and psycho-physical development of the child. This activity can be implemented in three dimensions (research approaches):

- Recognizing context competences within such key competences through Observation method;
- Naming or the discovery of context competences within such key competences through the Interview method;
- Objectification and justification of context competences within such key competences through the Survey and Expert assessment methods.

The Observation and Interview methods are carried out in close interaction with the children. The respondents Survey and Expert Assessment methods are the pedagogues. The aim of the pilot study is to establish the reliability of the three approaches and on this basis to construct a reliable research methodology related to the development of contextual competences through gaming activity in the kindergarten and elementary school.

Keywords: context competencies, game competence, normative basis

РАЗВИВАНЕ НА КОНТЕКСТНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРЕДУЧИЛИЩНА И НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ ЧРЕЗ ОСИГУРЯВАНЕ НА ПРАВОТО НА ИГРА В ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Елена Петкова

Университет “Проф. Д-р Асен Златаров” Бургас, el_petkova@abv.bg

Авторът изказва благодарност към научен проект № НИХ – 413/2018 г. „Изследване на контекстните компетенции в предучилищна и начална училищна възраст и разработване на конкретни педагогически модели за подкрепа на детската личност“ за финансиране на настоящата работа.

Резюме: Чрез свободната, еманципирана от възрастния игра в периода на класическото детство се изграждат умения за **конструктивно поведение в социална среда, разбиранни като контекстни компетентности**. Към момента актуална нормативна база, чрез която се разписват/определят изискуемите в края на всеки възрастов период компетентности (знания, умения, отношения) е Законът за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) от 2015 г. и принадлежащата към него Наредба (Стандарт) за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование (ГЗЕИО). В съответствие с тези документи личностната реализация на всяко дете в образователната институция се разглежда като следствие от осъществено единство между дейностите възпитание, обучение и социализация в условията на детската градина и началното училище.

Удовлетворяването на детските потребности от емоционално съпреживяване и общуване чрез игрова дейност в условията на детската градина и училище е задължение на педагога. Правото на игра е обосновано в чл. 31 ал. 1 на Конвенцията на ООН за правата на детето и българските детски и начални учители са професионално компетентни относно своите ангажменти да осигуряват игрови ресурси в образователните институции. Диагностирането на специфични контекстни компетентности, развивани чрез играта, които се удовлетворяват в Стандарта за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование е дейност, която е от значение за правилното социално и психо-физическо развитие на детето. Тази дейност е възможно да бъде осъществена в три аспекта (изследователски подходи):

-Разпознаване на контекстни компетентности в рамките на ключови такива чрез метод Наблюдение;

-Назоваване или откриване на контекстни компетентности в рамките на ключови такива чрез метод

Интервю

- Обективизиране и обосноваване на контекстни компетентности в рамките на ключови такива чрез методи Анкета и Експертна оценка.

Методи Наблюдение и Интервю се осъществяват в непосредствено взаимодействие с децата. Респонденти на методи Анкета и Експертна оценка са педагозите. Целта на пилотното изследване е да установи надеждността на трите подхода и на това основание да конструира надеждна изследователска методика отнасяща се до развитието на контекстни компетентности чрез игрова дейност в детската градина и началното училище

Ключови думи: контекстни компетентности, игрова компетентност, нормативна база

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Формирането на уменията на личността да действа конструктивно в социална среда принадлежи към задачите на възпитателния процес от зората на човешката цивилизация. Традициите на юдео-гръцко-римско-християнската философия, върху които е изградена съвременната култура на обединена Европа, очертават ценностните рамки на субектното развитие в тази насока. Способността на човека да опазва целостта на общността чрез поддържане на реда и спазване на законите е ценна сама по себе си само ако е съчетана с неговите умения да променя условията, включително правилата в тази общност към по-добри. В контекста на тези две видимо противоречиви тенденции балансът между традицията (съхраняване на реда) и иновацията (осигуряване на промяна) стои като амбициозна задача пред българското образование. Едно възможно нейно решение би могло да бъде конкретизирането в научен, дейностен и законов план на контекстните компетентности и тяхната специфика в периода на класическото детство 3-10 годишна възраст.

2. КОНТЕКСТНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРЕДУЧИЛИЩНА И НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА ХУМАННА ЛИЧНОСТ. ЗАКОНОВИ ПРОЕКЦИИ

В новия за българската образователна практика Закон за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) личностната реализация на всяко дете в образователната институция се разглежда като следствие от осъществено единство между дейностите възпитание, обучение и социализация в условията на детската градина и училище [1].

Обучение и «твърди компетентности».

Държавните образователни стандарти за общообразователната подготовка (Наредба № 5/30.11.2015 г.) и за предучилищното образование (Наредба № 5/03.06.2016 г.) са съвкупност от изисквания за резултатите от обучението по всеки общообразователен учебен предмет, респ. образователно направление в детската градина. Резултатите от обучението са детерминирани в контекста на очаквани интелектуални умения, следствие от целенасочено обучение и са назовани като «компетентности». Към тях принадлежат математическата и дигиталната компетентност, компетентности в областта на природните науки, в областта на българския език, умения за общуване на чужди езици, също умения за учене [2]. И макар че тези компетентности са определени като «съвкупност от знания, умения и отношения, необходими за личностното развитие на индивида през целия живот» (пак там), а в Държавния образователен стандарт за предучилищното образование, в образователно направление Математика дори е отбелязано, че «Дейностите по образователното направление са подчинени на целта за осигуряване *на щастливо детство* на всяко дете, както и за изграждане на мотивация и увереност в собствените му възможности» [3] (к. мой, Ел. П.), склонни сме да търсим «меките», контекстните, личностните компетентности извън тези стандарти за обученост и «твърди» дидактични компетентности. Откриваме ги коректно назовани в Държавния

образователен стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование/ГЗЕИО [4].

Възпитание и социализация. Контекстните „меки“ компетентности като компетентности на щастливата личност

В Приложения №1 – №4 към член 14, ал. 2 т. 1 на Наредба № 13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование [4] са устойчиво фиксирани тези знания, умения и отношения, които детето трябва да притежава, за да бъдат удовлетворени целите в образователните институции, а именно «изграждане на автономна активна личност, която [...] разбира и отстоява общочовешките ценности и човешките права, участва в гражданския, политическия и социалния живот по отговорен, съзидателен и ефективен за себе си и за обществото начин [...] носи отговорност за поведението си и оценява влиянието на постъпките си за своя живот и този на другите хора» (пак там чл. 4 т.1.).

Табл. 1.

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ		
	Предучилищно образование	Начален етап на основна степен
Област на компетентност	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението детето:</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът:</i>
Междо-личностни отношения	Описва и обяснява различни роли в семейството и правата и отговорностите, свързани с тях; Има положително отношение към сътрудничество в съвместни дейности; Уме да изразява подходящо чувствата си, да заявява своите нужди и желания, да споделя проблеми и да търси помощ.	Умее да различава и описва свои и чужди чувства, да описва и дава примери за това как чувствата влияят върху поведението; Разбира и описва различия между хората по отношение на пол, възраст, раса, етническа принадлежност, професия; Разбира промените във взаимоотношенията с другите хора, свързани с порастването; Разбира как поведението на един човек може да помогне или нарани другите
Социална среда	Има позитивно отношение към празниците в семейството като средство за съхраняване на духовната връзка между поколенията; Ориентира се в символиката и ритуалността на най-популярните български празници.	Познава различни демократични форми на училищния живот и определя мястото си в тях.
Права на човека	Описва отношение и поведение на възрастни и деца, което нарушава правата Прави самооценка на поведението си и разбира последиците от нарушаването на правилата	Познава основните права на човека и права на детето, както и основни организации и институции в тяхна подкрепа; Свързва правата с отговорностите, като се отнася с отговорност и толерантност при отстояването на правата си – сътрудничество и себеотстояване
Демократично гражданство	Ориентира се в различието между «гражданин на РБ» и «жител на град»	Разбира своята идентичност като «гражданин на РБ» и «гражданин на ЕС» чрез споделените граждански ценности и културни традиции
Идентичности и различия в обществото	Определя националната си идентичност	Разбира принципите за равнопоставеност между половете.
Власт,	Разпознава местните органи за ред и	Разбира на базисно ниво необходимостта от

политика и демократични ценности	сигурност и има представа за тяхната дейност, свързана със спазването на правата на децата	държавни институции и дава примери за тяхната роля за развитието на децата.
Социална политика, справедливост и солидарност	Проявява конкретни актове на солидарност при решаване на групови задачи и игри; Разбира необходимостта от правила при общуването с околните; Може да обяснява своите постъпки, като ги свързва с правила и ценности.	Осмисля значението на солидарността и сътрудничеството за постигане на лично и общностно благополучие; Изгражда чувство на увереност и умения за общуване.

В таблица 1. са представени знания, умения и отношения, предвидени като компетентности по направление «Гражданско образование» [4]. В Стандарта ГЗЕИО аналогично са представени и знания, умения и отношения, изискуеми по другите три направления: «Здравно образование», «Екологично образование» и «Интеркултурно образование». Такива са например: «Осъзнава собствената си ценност и уникалност и тази на другите хора; умее да търси и намира помощ, когато има нужда от нея» (здравно образование), «Умее да поддържа чистотата в близката среда и разбира нейното значение; планира и участва в съвместни дейности за опазване на природата» (екологично образование), «Формира у себе си емпатични нагласи за разбиране на чуждото поведение;отстоява значимостта на културата на неговата общност; отнася се толерантно към прояви на културни различия» (интеркултурно образование) и др.

Посочените компетентности могат да бъдат разглеждани и като личностни качества. В своята съвкупност те очертават профил на социално-емпатийна личност с високо ниво на толерантност (приемане на различността) и асертивност (отстояване на собствени интереси/себеотстояване). Тези качества на детето са основа за изграждане на конструктивна личност на възрастен, с умения както да се вгражда в общността (адаптивност, конформност), така и да променя условията в нея (реформаторство). Предполага се, че притежаването на личностни умения и качества от този порядък, определяни като «контекстни компетентности», не само ще направят зрелия възрастен щастлив човек, но и ще гарантират съществуването на общността поради нейните способности да оцелява чрез съхраняване на традициите и промяна. Но дотогава, докато расте, детето ще живее в условията на детската градина и началното училище със своите възпитатели, които ще ръководят неговото развитие в процесите възпитание, обучение и социализация. Което означава, че те, учителите, ще творят педагогически условия, в които детето ще усвоява пожеланите и изискуеми в държавния образователен стандарт контекстни компетентности. Играта в образователната институция е тази неотменима дейност, в която детето израства физически, духовно и нравствено, интериоризирайки ценностите като компетентности за благополучен живот в благополучна общност и за която дейност възрастният е призван да създава специални условия в детската градина и началното училище.

3. ЗАЩО ИГРАТА?

Първо – защото в ЗПУО, ДОСПО и в Държавния образователен стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование/ГЗЕИО играта е визирана като дейност, чрез която (освен чрез обучението) ще се усвояват назованите контекстни компетентности. Така в чл. 55 на Закона/ЗПУО, предучилищното образование осигурява детското развитие «отчитайки значението на играта в процеса на педагогическото взаимодействие». В ДОСПО е предвидено предучилищното образование да се осъществява «при осигурена среда за учене чрез игра, съобразена с възрастовите особености и гарантираща цялостното развитие на детето, както и възможности за опазване на физическото и психическото му здраве» (чл. 3), а чл. 21(2) изисква “При провеждането на педагогическото взаимодействие учителите използват игровата дейност за постигането на компетентностите”. Чл. 5(1) т.2 от Стандарта ГЗЕИО определя, че „в предучилищното образование гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование се осъществяват във всички възрастови групи интегрирано в допълнителни форми на педагогическо взаимодействие”, а в чл. 6 (2) т. 2 и 3 е отбелязано, че „в училищното образование гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование се осъществяват и в заниманията по интереси в рамките на целодневна организация на учебния ден и в рамките на дейностите по обща подкрепа за личностно развитие по реда и при условията на държавния образователен стандарт за приобщаващото образование”. Играта като допълнителна форма на педагогическо взаимодействие и играта като дейност в заниманията по интереси – ето защитената територия, на която щастливите деца ще развиват личностни умения за хармоничен живот.

Второ – защото в играта и чрез нея се съхраняват и предават културните ценности на човечеството, неговите идеали, интериоризирани чрез възпитанието като качества на конструктивната личност (контекстни компетентности). Аристотеловите добродетели: мъдрост, смелост, умереност, справедливост, обогатени с християнските ценности вяра, надежда и любов, правят фундамента на мирното сътрудничество в играта, върху който разцъфтява богатството на преживяванията (емоционална интелигентност) и духовното нравствено здраве на личността и на нейната общност. Именно поради това като културен феномен на човешката цивилизация играта притежава собствени характеристики, които правят войната и разрушителните тенденции невъзможни, а именно:

- осигурява радостна емоция и чувство за принадлежност;
- насърчава самоконтрола, самоорганизацията и стремежа към саморазвитие чрез промяна;
- укрепва умения за конструктивно общуване в дейности извън игровата;
- осигурява условия за хуманна социализация, приемане на различността (толерантност) и просоциално поведение;
- изисква равнопоставеност на интересите;
- редът и дисциплината се поддържат от самите участници като условие за съществуване на игрови отношения;
- всички участници спазват общовалидни правила;
- конфликтът се ограничава в игровата дейност и се решава от самите участници чрез позоваване на правилата [5].

Трето – защото играта е защитена неотменима нужда/потребност в Конвенцията на ООН за правата на детето, по която Република България е страна от 11 април 1991 г. Като свободна от възрастните дейност, основана на принципа на доброволната кооперация [6] играта дава възможност за развитие на човешкия потенциал до най-пълното му осъществяване. Това развитие е договорено в чл.29 т.1 на Конвенцията: «Държавите-участнички се споразумяват, че образованието на детето трябва да бъде насочено към: а) развитие на личността, талантите, умствените и физическите способности до най-пълния им потенциал» [7]. Пак там в точка «г» е посочено, че образованието ще бъде насочено и към «подготовката на детето за отговорен живот в свободно общество, в деха на разбирателство, мир и толерантност, равенство между половете и дружба между всички народи, етнически, национални и религиозни групи и коренно население». Без съмнение именно тук, в международния документ, са конкретизирани основанията, върху които законодателят е обосновал контекстните компетенции, назовани в Стандарта ГЗЕИО.

Равнопоставеността на играта с обучението според Конвенцията (чл.31 и чл.29) е тази законова база, върху която е възможно да градим условия за развиване на контекстни компетентности при 5-10 годишните деца според изискванията на новия ЗПУО и принадлежащите му Стандарти именно в игрова среда, **както и да разработваме изследователски модели** в тази актуална и приоритетна за българското образование област.

4. ОСНОВАНИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО И НЕГОВИТЕ МЕТОДИ

Диагностирането на специфични контекстни компетентности, развивани чрез играта, които се удовлетворяват в Стандарта за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование е дейност, която е от значение за правилното социално и психо-физическо развитие на детето. Освен това определянето и апробирането на надеждни методи за диагностика ще бъде полезна за детските и начални учители. Чрез тях педагозите ще могат надеждно да установяват степента, в която се удовлетворяват Рамковите изисквания за резултатите по Стандарта ГЗЕИО.

Тази дейност е възможно да бъде осъществена в три аспекта (изследователски подходи):

- Разпознаване от учителя на контекстни компетентности в рамките на ключови такива чрез метод Наблюдение;
- Назоваване или откриване на контекстни компетентности в рамките на ключови такива чрез метод Интервю
- Обективизиране и обосноваване на контекстни компетентности в рамките на ключови такива чрез методи Анкета и Експертна оценка.

Методи Наблюдение и Интервю се осъществяват в непосредствено взаимодействие с децата. Респонденти на методи Анкета и Експертна оценка са педагозите. **Целта на изследването** ще бъде да установи надеждността на трите подхода и на това основание да конструира надеждна изследователска методика отнасяща се до развитието на контекстни компетентности чрез игрова дейност в детската градина и началното училище.

Етапи на изследването и принадлежащи задачи:

Първият етап ще се проведе с експертите детски и начални педагози (учители, директори, ресурсни специалисти). Участниците ще ранжират областите на компетентности и принадлежащите към тях знания, умения и отношения, които се удовлетворяват приоритетно в игровата дейност и поради това могат да бъдат разпознати чрез диагностична процедура. **Задачата на този етап** е да се определи надежден блок контекстни компетентности, представени в Стандарта ГЗЕИО, които ще бъдат обект на диагностика на следващия етап.

Вторият етап ще бъде осъществен в условията на образователната институция посредством два метода: наблюдение на детската игрова активност и обследване на децата чрез метод «събитийно-поведенческо интервю». В този етап **ще бъде изпълнена задачата** за апробиране на инструментариум и принадлежаща документация (протоколи от наблюдения, записи от интервюта).

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След приемането на Закона за предучилищното и училищното образование от 2015 г. и принадлежащия Стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, българските педагози и изследователи разполагаме с актуална нормативна база, в която **изискуемите в края на всеки възрастов период знания, умения, отношения корелират с контекстните компетентности**, чрез които личността конструктивно се вписва в своята среда и развива своя потенциал. Нуждата на учителите от надеждни модели за диагностика е възможност за нас, изследователите, да извършим своите търсения отдавайки дължимото на играта като дейност, в която детето разкрива себе си естествено, безусловно и без страх от оценката на възрастния – едно обстоятелство, което в значителна степен би повишило надеждността на резултатите от изследването.

ИЗТОЧНИЦИ И ЛИТЕРАТУРА

- [1] Закон за предучилищното и училищното образование. 1.08.2016 г. чл.3 (1)
- [2] Наредба № 5 за общообразователната подготовка. 30.11.2015 г. чл.2 (1)
- [3] Наредба № 5 за предучилищното образование. 03.06. 2016 г. Приложение №2 към чл. 28 ал.2 т.2
- [4] Наредба № 13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. 21.09.2016. Приложения № 1-4 към чл. 14, ал.2 т.4
- [5] Петкова. Ел. Детската агресия, детската игра и педагогическата отговорност в детската градина и началното училище. Изследване и превенция на агресията в детската градина и училище. Сборник студии, с. 71-104. Бургас, 2016.
- [6] Димитров. Д. Типови игрови технологии за детската градина и началното училище. Благоевград. 1989 [7] Конвенция на ООН за правата на детето. Чл. 29 (1)